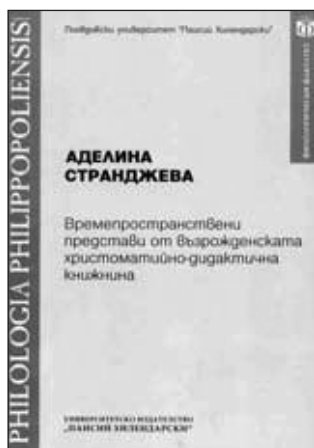

Аделина Странджева. *Времерпространствени представи от възрожденската христоматийно-дидактична книжнина.*
Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2010. – 312 с.

Книгата на Аделина Странджева *Времерпространствени представи от възрожденската христоматийно-дидактична книжнина* впечатлява с ред свои решения и качества.

Първото, което читателят на този респектиращ труд забелязва, е яснотата при формулирането на научните цели, задачи и мотиви на изследването. Авторката защитава много убедително и видовия обхват на възрожденските издания, които включва в сигнатурата „христоматийно-дидактична книжнина“, и функционалността на понятието „представи“ при постулирането на работен периметър, и правомерността на стратегията, управляваща собствения ѝ прочит на разглеждания материал.

Второто, което неминуемо буди автентично уважение при срещата с този текст, е обемът на проучената емпирия: тук се борави с внушителен брой самостоятелни предосвобожденски издания и с огромно количество публикации от възрожденската периодика, отнасящи се по един или друг начин до времерпространството. Същият стремеж към обхватност и изчерпателност демонстрира и използваният в книгата богат набор от литературнотеоретични, литературноисторически, културологични, философски, социологически, естетически, етнологични, психологически и пр. трудове по проблемите на времето и пространството. По страниците на тома засрещането, доброто сработване между двата типа компетентности – тясно специализираната и широкообхватната хуманитарна – е дало безспорно добър резултат: пред нас е един ярък, интересен и приносен, генериращ идеи научен текст.

Освен за литературоведски професионализъм, той е свидетелство и за нещо, което ще си позволя да нарека самоотверженост. Сигурно би могло да се възрази, че подобни природи едва ли е редно да се обсъждат, щом става дума за изследователски продукт. Аз обаче смятам, че е дори наложително да спомена това особено качество на „Времерпространствени представи...“.

По принцип занимаващият се с Българското възраждане най-често избира между няколко типа формулиране на тема, между няколко типа контуриране на терен за проучване. Изследователската задача може да е конци-

пирана като обглеждане на наследството на някоя от свръхпопулярните личности на епохата или пък обратно – като представяне на извършеното и написаното от слабоизвестен неин деец. Задачата може да е конкретизирана и като занимание с жанров, проблемен или тематичен сегмент от библиотеката на времето, задачата може също да съчетава два или повече от шрихираните типологични модели на научното дирене. Да, идеята, прозираща зад горните редове – че има по презумпция лесни и по презумпция трудни видове литературоведски начинания, ангажирани с Възраждането, – звучи неприемливо, ако не е съпроводена от разни уговорки. Само че няма да ги правя – за мене е очевидно (и държа да го подчертая): Аделина Странджева е изградила своя текст около труден за научно обгрижване изследователски казус.

Понеже темата, с която авторката се занимава, предполага не само детайлното познаване на тежък свод от многобройни и разноредови възрожденски текстове. Изборът на точно тази тема предполага и отказ от бързо евентуално популяризиране и лесна ефективност, от лесна атрактивност и светкавично валоризиране на критическата възстановка – така или иначе за една по-слабо професионализирана публика тълкуваните в труда съчинения са „встрани“ от „магистралния сюжет“ на Възраждането (дори днес и дори за ред наистина четящи хора той просто съвпада с историята на националната революция). В замяна на това пък усилието да се разгледа и аналитично да се осмисли толкова масивна и точно тази („не най-интересната“, „не най-показателната“ според клишираното разбиране) извадка от писанията на епохата коства на добросъвестния много усилия и много време... В края на краищата именно типът самоотвержено работене, материализиран в книгата на Аделина Странджева, прави възможно истински пълноценното и истински научното опознаване на Българското възраждане.

За академично подготвения възприемател е очевидно, че сред успехите на авторката е самото намиране-формулиране на изследователската тема. Защото „време“ и „пространство“ са фундаментални категории на екзистенцията като непрекъснато съизмерване и координиране между личността, обществото и природата, което пък означава, че „през“ идеите за време и пространство могат да бъдат прочетени и разбрани същностните характеристики на всеки тип култура. Заедно с това и двете категории са сума от много на брой техни семантични спецификации (времето например можем да дефинираме като „църковнокалендарно, меридианно-астрономическо, антропонимно, линеарно, кръговоциклично, аграрно-климатично, зодиакално“ и пр.), което позволява – чрез разглеждането на всяка от тези спецификации – да се слобди сложен, многоизмерен образ на съжителстващите в рамките на определена епоха мисловни, психологически и поведенчески модели. В проучването на Аделина Странджева рискът да се работи с толкова изплъзващи се, протеевски превръщащи се в друго категории се е оказал сведен до полза и удобство: археологията на доосвобожденските времепространствени представи тук се превръща в изходна позиция за едно широкообхватно представяне на светогледните нагласи, които конституират Българското възраждане.

Сполуки за авторката са и ред конкретни изследователски ходове в книгата. Удачен избор е например още в рамките на III част, малко или повече очертаваща теоретическите презумпции на изследването, да се включи главата „Философски опити върху категориите пространство и време в епохата на Българското възраждане“. Наистина самата д-р Странджева отбелязва, че „науката [в рамките] на Българското възраждане много повече от науката на XX и на XXI век е разтворена в общата култура на човека“. Но отчленяването на изследователски текстови сегмент, обглеждащ концепции за времепространството, функциониращи навремето именно като научни, определено носи своята полезност. Точно този текстови сегмент позволява разглежданата епоха да бъде четена не само „през“ днешните, външни за нея, научни възгледи за двете категории, но и „през“ собствената ѝ мяра за истинно познавателно обобщение.

Като особено приносни находки на разработката бих посочила и наблюденията върху културната история на часовника по нашите земи, върху съществуването му в двойствената роля на прагматически функционираща вещ и символ на новото време. Продуктивни са и разсъжденията на авторката за причините репертоарът от хроносни мерителните единици, с които борави Възраждането, да е толкова разноречив и немонолитен. Също интересни са наблюденията върху устойчивото присъствие на хомометричните еталони в живота на предосвобожденското общество. Изследователски успех на труда е освен това разглеждането на възрожденските представи за време и пространство като вместилища на скрита памет, като своеобразни „предмети“-реликти, позволяващи реконструкцията на вече отишли си битови и битийни канони. Доста идеи отключва, води след себе си и предложената от Аделина Странджева интерпретация на възрожденските практики да се domestiцира екзотичното, да се търси и постига неговата разбираемост, опитомяването му... И още ред конкретни моменти от текста ще са подчертано полезни за бъдещия изследовател по същата проблематика (а и не само по нея).

Време е да обобщя: трудът на Аделина Странджева е първият в набора литературоведски проучвания на Българското възраждане, който толкова мащабно, систематично и аналитично прецизно представя различните аспекти в разбирането на и работенето с категориите „време“ и „пространство“ в нехудожествените текстове на предосвобожденската епоха.

В плана на обобщаващата оценка бих изтъкнала още нещо. Реставрирайки черта по черта различни страни от предосвобожденските разкази за и употреби на времето и пространството, авторката в края на краищата постига своя собствен портрет на едно от особено важните лица на възрожденския човек, на една от възрожденските манталитетни нагласи, днес провокиращи специален интерес. Всеки, който се интересува от раждането на тукашната буржоазност като сбор от възгледи и ценностни презумпции, като механика на срещата между свои наследства и чужди идеи, би разпознал в работата на Аделина Странджева един пълноценен помощник. Всъщност, без да робува на никакви твърди идеологически предписания, селективно (или редуциращо) четящи изворите, изследването така или

иначе се оказва с отворени валенции към възможния наратив за „недоосъществения десен проект“ на възрожденското време, който наратив все още не сме докрай осмислили и изrekli. Именно дълбокото проникване („през“ характерен научен срез) в духовните материи на всичко онова, което тук, у нас, ражда буржоазност, е едно от най-сериозните постижения на труда.

Прави впечатление неговата изключителна коректност при представянето на пропорциите и йерархиите в обследваната ментална реалност: д-р Странджева винаги отбелязва кое от коментираното е масово засвидетелствано и кое е единична проява, кое е по-скоро сред утопийните проекти и кое – истински внедрено в ежедневието на тогавашния сънародник. Точно това изследователско поведение е много полезно на следващите любопитни в същия научен периметър – няма да им се налага първо да свалят наноса на предубеденото, манипулиращо, в края на краищата подвеждащо боравене с „архива“; напротив, те ще разполагат с една стремяща се към обективност, почтена възстановка на билото.

Дискурсивната форма на тази възстановка се отличава с безупречно издържана логика. Четирите основни части на труда (следвани от заключение и библиография) организират огромния обследван теоретичен и емпиричен материал, превръщайки го с привидна лекота (знаем колко трудна е тя за постигане) в обозрима от гледна точка на съдържанията и идеите. Избраният принцип на композиране помага на читателя да види представените разноредови фактологии във взаимоотношаността им – като присъстващи и значещи в макросинтаксиса на възрожденската култура. Комуникабилността на съчинението печели и от систематично проведеното композиционно решение всеки проблемно-тематичен сегмент да приключва със сумиращо резултатите му микрозаклучение.

Книгата се отличава също с дисциплинирания си изказ, с яснотата на посланието, с умението да се сюжетира интересен научен наратив. В него литературноисторическият модус на говорене продуктивно впряга в работата разнообразни по научно поданство интерпретации на проблема „време – пространство“, като в края на краищата постига културологичен прочит на доосвобожденската епоха.

Времерпространствени представи... на Аделина Странджева е изследване, което отгук насетне всеки, интересуваш се от българския възрожденски свят, ще чете и използва с благодарност.

Инна Пелева